

EWA DOROŻAŁSKA, KAJA ORMICKA, MARCIN PAWLIKOWSKI,
PAULINA SZYMAŃSKA
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

¹Skala Seksizmu Ambiwalentnego (ASI): analiza trafności teoretycznej w kontekście religijności i wymiaru męskość–kobiecość.

Ambivalent Sexism Inventory (ASI): an analysis of theoretical validity in the context of religiosity and the masculinity–femininity dimension.

Celem badania jest analiza związku religijności oraz pozycji na kontynuum męskość–kobiecość z natężeniem poziomu seksizmu wrogiego i życzliwego. Dodatkowo sprawdzono rolę wybranych czynników demograficznych. Trafność teoretyczną narzędzia oceniono poprzez sprawdzenie, w jakim stopniu jego wyniki są powiązane z innymi, teoretycznie powiązanymi zmiennymi, wykorzystując analizę korelacji. Skala służy przede wszystkim do celów naukowych. Zbadano 132 losowo dobrane osoby z różnych środowisk (uczelnie, duszpasterstwa, harcerstwo). Respondenci wypełnili kwestionariusze mierzące natężenie i centrowość wiary, poziom seksizmu ambiwalentnego oraz skalę określającą wymiar męskości–kobiecości. Analiza statystyczna wykazała, że religijność i płeć istotnie oddziałują na postawy seksistowskie, podczas gdy wymiar męskość–kobiecość nie jest czynnikiem różnicującym.

Słowa kluczowe: kobiecość, męskość, seksizm wrogi, seksizm życzliwy, wiara

The aim of the study was to analyze the impact of religiosity and position on the masculinity–femininity continuum on the intensity of hostile and benevolent sexism. Additionally, the role of selected demographic factors was examined. The theoretical validity of the questionnaire was assessed through a theoretical approach, using correlation analyses with other variables. The scale is intended primarily for scientific research purposes. A total of 132 randomly selected individuals from various environments (universities, pastoral groups, scouting) were examined. The respondents completed questionnaires measuring the intensity and centrality of faith, the level of ambivalent sexism, and a scale assessing the masculinity–femininity dimension. Statistical analysis showed that religiosity and gender significantly influence sexist attitudes, whereas the masculinity–femininity dimension does not constitute a differentiating factor.

Keywords: benevolent sexism, faith, femininity, hostile sexism, masculinity

---

¹ Badanie zostało przeprowadzone z wykorzystaniem legalnych wersji narzędzi, pozyskanych za zgodą ich autorów bądź autorów ich adaptacji.

Wprowadzenie

W ciągu ostatniego stulecia następuje zauważalne odejście od tradycyjnego podziału ról płciowych na rzecz równości, a główny nacisk kładzie się na emancypację kobiet. Jeśli spojrzeć na ten okres całościowo, to jest to bardzo świeże zjawisko w historii cywilizacji. Dominująca rola mężczyzny ma długą przeszłość, a jej upowszechnienie widoczne jest już w kulturach starożytnych. System, formalnie zwany patriarchalnym, wyznacza obu płciom określone pozycje w kulturze, wartościując jednostki pod względem podrzędności i nadrzędności (Tomczyk, 2014). Wszelkie zachodzące w nich pod tym względem zmiany były bardziej jakościowe niż ilościowe. Położenie w hierarchii społecznej kobiet mogło się różnić, w zależności od kultury i okresu historycznego, ale zawsze to mężczyzna zajmował wyższe pozycje. Jednakże w ubiegłym wieku nastąpiła zauważalna zmiana jeśli chodzi o oczekiwane role poszczególnych płci. Wybuchy wojen światowych podważyły system patriarchy, kiedy to kobiety musiały zastąpić walczących mężczyzn w zarezerwowanych dla nich zawodach. Nastąpiło wtedy obalenie panujących przekonań o niższości kobiet, które z równym powodzeniem wykonywały “męską” pracę (Sierakowska, 2021). Wraz z postępującym rozwojem cywilizacji, po okresie wojennym, ruch feministyczny przybierał na sile, próbując wprowadzić zmiany w panującym podziale ról. Propagowany przez emancypantki system widzi mężczyznę i kobietę jako równych sobie, gdzie każde z nich ma dostęp do tych samych praw i przywilejów.

W zachodzących zmianach zauważalny jest opór niektórych grup społecznych wobec przyjęcia nowego porządku. Zgodnie z teorią legitymizacji systemu (Jost i Banaji, 1994), odchodzenie od tradycyjnego systemu będzie się wiązało z możliwym oporem jego zwolenników, którzy staną w jego obronie i będą dążyć do zachowania statusu quo. Skłonności w kierunku seksizmu i utrzymania nierówności wynikają z wielu czynników, szczególnie tych zakorzenionych w danej kulturze. Jednym z takich obszarów jest przyjęte wyznanie, które od już od samych początków cywilizacji grało kluczową rolę w ustalaniu panującego porządku społecznego. Systemy religijne, poza prawem i wartościami moralnymi, kładą bardzo silny nacisk na podział płciowy, szczególnie w zakresie powinnościowych ról w danej kulturze (Mikołajczak i Pietrzak, 2014). Treść takiego podziału może być uznawana przez niektórych jako “seksistowski” oraz niesprawiedliwy, przede wszystkim w kierunku kobiet. Do religii o takim podziale często kwalifikowane jest, aktualnie najbardziej powszechne na świecie, wyznanie rzymsko-katolickie (Fahmy i in., 2025). W jej dogmatach widoczna jest tendencja do wywyższania mężczyzny nad kobietę,

szczególnie tych najstarszych, stanowiących podstawy tego wyznania: „[...] Adam został pierwszy ukształtowany, potem Ewa” (*Biblia Tysiąclecia*, 1 Tm 2, 11–14). Współczesne władze kościelne nie wykazują chęci odejścia od pierwotnych dogmatów, a wręcz przeciwnie ukonstytuowują stare prawa, gdzie odejście od nich stanowi czyn karygodny, równy innym poważnym zbrodniom, jak chociażby pedofilia (Benedykt XVI, 2010). Osoby, dla których wiara stanowi ważny fundament życiowy, zazwyczaj niechętnie podchodzą do wszelkich prób podważenia panującego ładu dotyczącego ról płciowych. Religijność jest często powiązana z potrzebą stabilności oraz pewności, szczególnie gdy zachodzi okres dynamicznych zmian (Roccas, 2005). Z tego też powodu osoby wierzące nie zawsze są otwarte na propozycje nowego podziału ról społecznych niezgodnych z dogmatami ich wiary, co zazwyczaj sprawia, iż zyskują miano “seksistów”.

Jednakże samo pojęcie seksizmu nie jest jednolitym konstruktem. Propozycję jego opisu wprowadza Teoria Ambiwalentnego Seksizmu, która jest oparta na założeniu, że uprzedzenia względem kobiet mogą być nacechowane zarówno negatywnie, jak i pozytywnie (Fiske i Glick, 1996, 1997, 2001). Teoria ta dokonuje podziału tego pojęcia, gdzie osoba może wykazywać cechy seksizmu życzliwego, bądź też wrogięgo. Seksizm wrogi manifestuje się w otwarciu negatywnym stosunku do kobiet, traktowanych jako zagrożenie dla dominującej pozycji mężczyzn. Z kolei seksizm życzliwy przyjmuje formę pozornie pozytywnego podejścia, idealizującego kobiety, lecz jednocześnie wzmacniającego ich podporządkowaną rolę w społeczeństwie. Ambiwalencja seksizmu wynika z niejednoznacznego określenia kobiet, które stanowią zagrożenie dla roli mężczyzny w życiu społecznym, ale jednocześnie są one niewinne i bezbronne, dlatego muszą polegać na mężczyźnie (Glick i in., 1997). Narzędziem zbudowanym w oparciu o teorię seksizmu ambiwalentnego jest kwestionariusz *Ambivalent Sexism Inventory* (ASI). W opisywanym badaniu zastosowano jego polską adaptację autorstwa Małgorzaty Mikołajczak i Janiny Pietrzak. Obrona w projekcie wersja wspomnianego narzędzia stanowiła główny obszar zainteresowań, szczególnie w zakresie jego właściwości psychometrycznych.

Związek między seksizmem a natężeniem wiary religijnej był już wcześniej przedmiotem zainteresowania środowiska naukowego. Badania dotyczące relacji ambiwalentnego seksizmu z religijnością wykazały istotną, pozytywną korelację (Kosakowska-Berezecka i Sobiecki, 2025). Silniejszy związek zaobserwowano w przypadku seksizmu życzliwego, co sugeruje, że religijność może sprzyjać postawom ochronnym oraz paternalistycznym wobec kobiet. Co istotne, siła tej relacji różniła się w zależności od

afiliacji religijnej oraz płci uczestników, podkreślając tym samym potrzebę bardziej zniuansowanego podejścia w badaniach nad tym zjawiskiem.

Autorzy wskazują na konieczność opracowania empirycznych modeli, które uwzględnią różnorodność religijną i kulturową, by lepiej zrozumieć tę relację.

Wcześniej wspomniano o silnej tradycji patriarchatu w wielu dominujących wyznaniach, dlatego została wysunięta hipoteza, że osoby niewierzące, pozbawione tego typu wpływu instytucjonalnego, mogą prezentować odmienny profil przekonań dotyczących ról płciowych. Do zmierzenia nasilenia wiary i przekonań religijnych u danej osoby zastosowano polską wersję *Skali centralności religijnej Hubera (C-15)*, ale również włączono w badanie *Kwestionariusz siły wiary religijnej Santa Clara (SCSORF)*. Skala Stefana Hubera służy do pomiaru globalnej centralności oraz pomiaru pięciu wymiarów religijności, wyodrębnionych przez Ch. Glocka i Y. Starka (1965, 1970). Do wymiarów tych należą: przekonania religijne, modlitwy, doświadczenia religijne, kult i zainteresowanie tematyką religijną. Z kolei pojęcie globalnej centralności wiąże się z koncepcją Gordona Allporta (1961), w której definiuje religię jako wartość podstawową, a więc znajdującą się w centrum.

Jako iż seksistowskie postawy kojarzone są z nakierowaniem na kobiety, w badaniu wysunięto hipotezę, że to właśnie płeć danej osoby gra kluczową rolę w budowaniu tego typu przekonań. Jednak badanie nie ogranicza się jedynie do nominalnego określenia płci metrykalnej. Dokonano również szerszej analizy kulturowych i psychospołecznych uwarunkowań uprzedzeń płciowych, czyli związanych z tożsamością płciową. W tym celu zastosowano analizę statystyczną pomiędzy nasileniem seksizmu u danej osoby, a jej określeniem na tzw. kontinuum męskość-kobiecość. Do tej analizy użyto rekonstrukcji narzędzia *Skala męskości i kobiecości (SMiK)*, autorstwa polskich badaczek: Agnieszki Lipińskiej-Grobelny oraz Katarzyny Gorczyckiej. Oryginalne narzędzie *Bem Sex Role Inventory* opracowała Sandra Bem (1974), ale autorki założyły, że poglądy na temat ról płciowych oraz związanych z nimi stereotypów mogły ulec zmianie (Lipińska-Grobelny i Gorczycka, 2011). Wymiar “męskość” odnosi się do następujących cech: *stanowczy, dominujący, charyzmatyczny, odważny, twardy, rzeczowy, wytrzymały psychicznie, autorytarny, operatywny, współzawodniczący, stabilny emocjonalnie*. Z kolei przeciwstawny wymiar “kobiecość” jest związany z pozycjami, takimi jak: *czuły, wrażliwy, delikatny, romantyczny, emocjonalny, ciepły w kontakcie, łagodny, zmysłowy, subtelny, rodzinny, sentymentalny*. W związku z wcześniejszymi wnioskami, w badaniu postanowiono

zweryfikować hipotezę, że to osoby o wysokich wynikach na wymiarze “męskość” wykazą większą tendencję do seksistowskich postaw.

W ramach przeprowadzonego badania sformułowano szereg hipotez, ze szczególnym uwzględnieniem zmiennych demograficznych. Jedną z kluczowych zmiennych był wiek respondentów. Założono, że osoby starsze, które częściej wykazują przywiązanie do tradycyjnych norm społecznych, mogą charakteryzować się wyższym poziomem seksizmu życzliwego w porównaniu do osób młodszych (Ulman, 2018). W tym kontekście seksizm życzliwy wynikałby głównie z utrwalonych przekonań dotyczących ról płciowych i przypisywanych kobietom cech, a nie z otwartej wrogości wobec nich. Kolejną istotną zmienną było miejsce zamieszkania uczestników badania. Przyjęto hipotezę, że osoby pochodzące z większych ośrodków miejskich cechują się niższym poziomem religijności oraz mniejszym natężeniem postaw seksistowskich, co może być związane z większą ekspozycją na różnorodność społeczną i bardziej liberalne wartości kulturowe (Nikkhah i in., 2014). W kwestionariuszu uwzględniono również poziom wykształcenia respondentów, uznając go za istotny czynnik w kontekście badanego zjawiska. Założono, że osoby z wyższym wykształceniem będą wykazywać niższy poziom seksizmu, co może wynikać z większej otwartości na nowe idee oraz krytycznego podejścia do tradycyjnych norm społecznych.

Celem niniejszego badania była analiza związku religijności oraz umiejscowienia na wymiarach kontinuum męskość–kobiecość z nasileniem poziomu seksizmu, zarówno wrogiego, jak i życzliwego. Dodatkowo uwzględniono rolę wybranych czynników demograficznych, mogących modyfikować nasilenie badanej zmiennej. W ramach projektu przeprowadzono ocenę trafności teoretycznej zastosowanego narzędzia, opierając ją na analizie korelacji z innymi zmiennymi zgodnie z przyjętymi założeniami teoretycznymi. Na podstawie obranej koncepcji oraz planów badawczych sformułowano następujące hipotezy:

Hipoteza 1: Osoby niewierzące mają niższy wskaźnik seksizmu.

Hipoteza 2: Natężenie wiary różnicuje wskaźnik seksizmu.

Hipoteza 3: Płeć różnicuje wskaźnik seksizmu.

Hipoteza 4: Osoby o wysokim wskaźniku Męskości mają wyższe natężenie seksizmu.

Hipoteza 5: Osoby starsze cechują się wyższym wskaźnikiem seksizmu życzliwego niż osoby młodsze.

Hipoteza 6: Osoby pochodzące z większych ośrodków miejskich cechują się mniejszym wskaźnikiem seksizmu.

Hipoteza 7: Osoby wykształcone wykazują niższy poziom seksizmu.

Metoda

Konceptualizacja zmiennych

Ze względu na cel badania najistotniejszymi zmiennymi, które wymagały dokładnej operacjonalizacji były: (1) seksizm życzliwy i wrogi, (2) natężenie wiary, (3) centralność religijna, (4) męskość/kobiecość oraz (5) deklaracja bycia wierzącym/niewierzącym. Seksizm wrogi “wiąże się z otwarcie negatywnymi postawami wobec kobiet” (Mikołajczak i Pietrzak, 2011, s. 116). Seksizm życzliwy definiowany jest natomiast jako „zestaw wzajemnie powiązanych postaw wobec kobiet, mających subiektywnie pozytywny wydźwięk, poddających jednak kobiety ograniczeniom stereotypów i ról” (Fiske i Glick, 1996, s. 491). Im wyższe wyniki w kwestionariuszu Ambivalent Sexism Inventory (ASI; Fiske i Glick, 1996) w obu podskalach, tym wyższe natężenie seksizmu wrogiego i życzliwego.

Natężenie wiary “dotyczy siły wiary w Boga” (Wnuk, 2009, s. 588). Wiara w tym ujęciu oznacza centralną część życia, wokół której kształtuje się tożsamość jednostki. Jest także źródłem sensu i celu w życiu (Wnuk, 2009). Wyższy wynik uzyskany w kwestionariuszu oznacza wyższe natężenie wiary.

Według Hubera (2003) centralność religijna to stopień, w jakim religia jest nadrzędnym elementem systemu przekonań jednostki. Na centralność religijną składa się pięć wymiarów: (1) zainteresowanie problematyką religijną (ZPR), (2) przekonania religijne (PR), (3) modlitwa (M), (4) doświadczenie religijne (DR) oraz (5) udział w nabożeństwach (N). Zainteresowanie problematyką religijną jest wymiarem poznawczym - polega na poszukiwaniu i przetwarzaniu informacji na temat religii. Wymiar przekonania religijne dotyczy subiektywnego przekonania o prawdopodobieństwie istnienia Boga. Modlitwa to wymiar, który bada “częstość nawiązywania kontaktu z rzeczywistością transcendentną” (Zarzycka, 2007, s. 141). Wymiar doświadczenia religijne dotyczy częstości z jaką transcendentna rzeczywistość staje się elementem doświadczenia jednostki. Natomiast następny wymiar udział w nabożeństwach bada częstość i subiektywną ważność podejmowania praktyk religijnych. W zależności od uzyskanej sumy punktów osobę badaną ocenia się jako osobę cechującą się nadrzędną, podporządkowaną lub marginalną pozycją religijnego systemu znaczeń w systemie konstruktów osobistych.

Męskość oraz kobiecość mierzone są na podstawie stopnia, w jakim osoba opisuje siebie przy pomocy przymiotników uznawanych za reprezentujące męskość lub kobiecość w rodzimej grupie społecznej. Wysokie wyniki w zakresie cech kobiecych, a niskie

w męskich oznacza typ kobiecy. Wysoka suma wyników w zakresie cech męskich, a niska w kobiecych przyporządkuje osobę badaną do typu męskiego. Wysokie wyniki w obu wymiarach oznaczają typ androgyniczny, a niskie wyniki - typ niezróżnicowany (Lipińska - Grobelny i Gorczycka, 2011).

Deklaracja wiary (pytanie: *Czy jesteś osobą wierzącą?*) jest zmienną nominalną, wyrażoną w odpowiedziach tak/nie. W celu dalszych analiz statystycznych do grupy osób niewierzących zaliczono agnostyków i ateistów.

Materialy

Użyto następujących kwestionariuszy: (a) *Kwestionariusz siły wiary religijnej Santa Clara* (SCSORF; Plante i Boccaccini, 1997, w adaptacji Wnuka, 2017), (b) *Skala centralności religijnej Hubera* (CRS; Huber, 2003, w adaptacji Zarzyckiej, 2007), (c) *Skala męskości i kobiecości* (SMiK; Lipińska - Grobelny i Gorczycka, 2011) oraz (d) *Ambivalent Sexism Inventory* (ASI; Glick i Fiske, 1996, w adaptacji Mikołajczak i Pietrzak, 2014).

Kwestionariusz siły religijnej Santa Clara (SCSORF) autorstwa Thomasa G. Plante oraz Marcusa Boccaccini (1997) składa się z 10 pytań dotyczących przekonań religijnych. Osoba badana udziela odpowiedzi na 4 - stopniowej skali, gdzie 1 oznacza "Zdecydowanie się nie zgadzam", a 4 "Zdecydowanie się zgadzam". Kwestionariusz cechuje się wysoką rzetelnością, w oryginalnych badaniach alfa Cronbacha wyniosła 0,95 (Plante i Boccaccini, 1997), a w polskiej adaptacji dla populacji studentów alfa Cronbacha wynosi 0,93 (Wnuk, 2017).

Skala centralności religijnej Hubera (CRS; Huber, 2003) składa się z 15 twierdzeń, które tworzą pięć wymiarów: *zainteresowanie problematyką religijną* (ZPR), *przekonania religijne* (PR), *modlitwa* (M), *doświadczenie religijne* (DR) oraz *udział w nabożeństwach* (N). Częstość i ważność wyrażono na skali 5 - stopniowej. W skali częstości, 1 oznacza "nigdy", a 5 "bardzo często". W skali ważności, 1 oznacza "wcale", a 5 "bardzo ważne". Dla wymiarów: modlitwa i udział w nabożeństwach odpowiedzi udzielane są na skalach: 8 - i 6 - stopniowej. Odpowiedzi podlegają transformacji na skalę 5 - stopniową (Huber, 2003). Polska adaptacja narzędzia dokonana przez Beatę Zarzycką (C-15; 2007) cechuje się wysoką rzetelnością oraz trafnością teoretyczną i kryterialną. Rzetelność narzędzia zmierzona w oryginalnych badaniach wyniosła alfa Cronbacha 0,93, natomiast wartości współczynników korelacji pomiędzy wynikiem ogólnym a wynikami w podskalach (zgodność wewnętrzną) mieszczą się w przedziale od 0,74 do 0,88 (Zarzycka, 2007).

Podskale uzyskały następujące wyniki alfa Cronbacha: (a) ZPR - 0,82, (b) PR - 0,90, (c) M - 0,88, (d) DR - 0,86, (e) N - 0,82.

Skala męskości i kobiecości (SMiK) została skonstruowana przez Agnieszkę Lipińską - Grobelny i Katarzynę Gorczycką (2011). Składa się z 20 przymiotników - 10 cech kobiecych i 10 męskich. Odpowiedzi udziela się na 5 - stopniowej skali. 1 oznacza "Zdecydowanie taki nie jestem", a 5 "Zdecydowanie taki jestem". Skala cechuje się zadowalającą rzetelnością - alfa Cronbacha w oryginalnych badaniach wyniosła 0,85 dla *Kobiecości*, 0,76 dla *Męskości* (Lipińska - Grobelny i Gorczycka, 2011). Ponadto wyniki analiz czynnikowych i korelacji z innymi narzędziami wskazują na wysoką trafność teoretyczną oraz kryterialną (Lipińska - Grobelny i Gorczycka, 2011).

Ambivalent Sexism Inventory (ASI) składa się z 22 pozycji. Autorami oryginalnego testu są Peter Glick i Susan Fiske (1996). Polskiej adaptacji dokonały Małgorzata Mikołajczak i Janina Pietrzak (2014). Kwestionariusz zawiera dwie podskale mierzące *seksizm wrogi* i *seksizm życzliwy*. Badani udzielają odpowiedzi na 6 - stopniowej skali, gdzie 0 oznacza - "Zdecydowanie się nie zgadzam", a 5 - "Zdecydowanie się zgadzam". W polskiej adaptacji narzędzia alfa Cronbacha dla podskali *seksizm wrogi* wynosi 0,89, a dla podskali *seksizm życzliwy* 0,81. (Mikołajczak i Pietrzak, 2014).

Plan badania

Badanie miało charakter ilościowy i przekrojowy. Celem badania jest sprawdzenie czy charakterystyki demograficzne, wyznanie oraz umiejscowienie na kontinuum męskość - kobiecość różnicują natężenie poziomu seksizmu (wrogiemu i życzliwego). Zgodnie z celem badania najistotniejszymi zmiennymi niezależnymi są wiara (jej natężenie oraz centralność) oraz wskaźniki męskości i kobiecości. Oprócz podstawowych analiz statystycznych, sprawdzono założenia modelu takie jak normalność rozkładu czy homogeniczność wariancji. Przy okazji analizy jednoczynnikowej wariancji, wykonano testy post hoc.

Przebieg badania

Dane zebrano za pomocą ankiety internetowej na przestrzeni dwóch miesięcy, od kwietnia do maja 2025 roku. Ankieta została zamieszczona na różnych forach oraz grupach internetowych w celu zebrania zróżnicowanej grupy badawczej. Badani zostali pozyskani z zasobów uczelni, duszpasterstw poznańskich oraz harcerstwa. Osoby badane zostały poinformowane o celu badania. Wszyscy badani wyrazili zgodę na wzięcie udziału. Wszystkie osoby badane wypełniły metrykę demograficzną. Badani określali swoją płeć na

podstawie czterech etykiet: (a) kobieta, (b) mężczyzna, (c) inna oraz (d) nie chcę podawać. Osoby badane zostały również poproszone o odpowiedź “tak” lub “nie” na pytanie “Czy jesteś osobą wierzącą”. Następnie badani mieli wybrać swoje wyznanie spośród wymienionych na liście (na liście znajdował się również ateizm i agnostycyzm). Uczestnicy w zależności od deklaracji wiary lub jej braku, mieli do wypełnienia kolejno cztery lub dwa kwestionariusze. Osoby wierzące poproszone zostały o wypełnienie następujących kwestionariuszy: (1) SCSORF, (2) C-15, (3) SMiK oraz (4) ASI. Osoby niewierzące wypełniały tylko dwa ostatnie podane powyżej kwestionariusze.

Wyniki

Grupa badawcza

Do obliczania wyników badania wzięto pod uwagę 132 wypełnione komplety narzędzi. Odpowiedzi zbierane były za pomocą kwestionariuszy w wersji online. Kwestionariusze wypełniło 85 kobiet (64,40%), 41 mężczyzn (31,10%). 6 osób określiło swoją płeć jako “inną” lub odmówiło jej podania (4,50%). Średnia wieku respondentów wynosiła 24,92 lat. Najliczniejszą grupę stanowiły osoby w wieku 21,00 lat (19,70%). Osoby w wieku do 25,75 lat stanowiły 75,00 próby. Najmłodszy respondent miał 18,00 lat, natomiast najstarszy – 60,00 lat. Połowa uczestników badania pochodziła ze wsi lub miast liczących do 20 tys. mieszkańców. 28,80% respondentów zadeklarowało miejsce pochodzenia z dużego miasta, liczącego ponad 500 tys. mieszkańców. Większość badanych (58,30%) stanowili studenci i studentki. Wykształcenie wyższe posiadało 40 osób (30,30%). Pozostałe 11,40% badanych posiadało wykształcenie podstawowe, zawodowe lub średnie.

Śród respondentów 68 osób (51,50%) zadeklarowało się jako osoby wierzące, natomiast pozostali (48,50%) określiło siebie jako osoby niewierzące. Większość badanych (56,10%) wskazała Kościół rzymskokatolicki jako swoje wyznanie. Wynik ten jest szczególnie interesujący, ponieważ liczba osób deklarujących przynależność do tego wyznania przewyższa liczbę osób identyfikujących się jako wierzące. Ateiści stanowili 24,20% próby, natomiast agnostycy – 15,20%. Pozostałe 4,50% respondentów zadeklarowało przynależność do innych wyznań.

W dalszej części badania analizowano natężenie wiary wśród osób wierzących. Uzyskane wyniki mieściły się w przedziale od 12,00 do 40,00 punktów ($M = 27,50$; $SD = 7,30$). Najczęściej uzyskiwanymi wynikami były 23,00 i 35,00 punktów. Mediana wyniosła 27,50 punktów, co oznacza, że połowa osób wierzących uzyskała wynik poniżej tej wartości. Zdecydowana większość osób wierzących (72,10%) osiągnęła wyniki sugerujące

podporządkowaną pozycję religijnego systemu znaczeń w ich systemie konstruktów osobistych. Dla 23,50% badanych system religijny miał charakter nadrzędny, natomiast dla sześciu osób (4,40%) marginalny.

W badaniu wykorzystano skalę męskości i kobiecości, pozwalającą dopasować respondentów do jednego z czterech typów. Najlicniejszą grupę stanowili respondenci wykazujący niezróżnicowany typ płci (37,90%), charakteryzującym się niskimi wynikami na obu skalach. Drugą najczęściej występującą kategorią był typ kobiecy (33,30%). Typ męski reprezentowało 13,60% badanych, natomiast typ androgyniczny – 15,20% uzyskując wysokie wyniki zarówno na skali męskości, jak i kobiecości.

W części dotyczącej seksizmu analizowano wyniki na skalach seksizmu wrogiego oraz życzliwego, przy czym możliwe wyniki mieściły się w przedziale od 11,00 do 66,00 punktów. W przypadku skali seksizmu wrogiego ($M = 24,97$; $SD = 12,71$) 15% respondentów uzyskało najniższy możliwy wynik (11,00 punktów), co stanowi dominantę rozkładu. Mediana w tej skali wynosiła 22,50 punkty. W skali seksizmu życzliwego ($M = 29,31$; $SD = 11,49$) mediana była równa 28,00 punktom.

W tabeli 1 oraz 2 zamieszczono statystyki opisowe badanych zmiennych.

Tabela 1

Statystyki opisowe

Zmienna	<i>N</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Wiek (lata)	132	18,00	60,00	24,92	7,73
Seksizm Wrogi	132	11,00	66,00	24,97	12,71
Seksizm życzliwy	132	11,00	66,00	29,31	11,49
Natężenie wiary ^a	68	12,00	40,00	27,50	7,30

^a Dane dla zmiennej Natężenie wiary pochodzą wyłącznie od osób deklarujących się jako wierzące (Kwestionariusz SCSORF).

Tabela 2*Statystyki opisowe zmiennych nominalnych*

Zmienna	Kategoria	<i>N</i>	%
Typ płci psychologicznej	Nieźróźnicowany	50	37,90
	Kobięcy	44	33,30
	Męski	18	16,60
	Androgyniczny	20	15,20
Zmienna	Kategoria	<i>N</i>	%
Pozycja religijnego systemu znaczeń ^a	Marginalna	6	4,40
	Podporządkowana	49	72,10
	Nadrzędna	16	23,50

^a Dane dla zmiennej Pozycja religijnego systemu znaczeń pochodzą wyłącznie od osób deklarujących się jako wierzące (Kwestionariusz C-15).

Analiza danych

W celu weryfikacji postawionych hipotez badawczych przeprowadzono analizę korelacji oraz wykonano testy statystyczne. Za pomocą testu Kołmogorowa-Smirnowa zbadano normalność rozkładu zmiennych. Okazało się, że zmienna seksizm wrogi nie rozkłada się zgodnie z rozkładem normalnym. Zatem w późniejszych analizach tej zmiennej zastosowano testy nieparametryczne: Manna-Whitneya oraz Kruskala-Wallisa. Zmienna seksizm życzliwy rozkładała się zgodnie z rozkładem normalnym, zatem do analiz statystycznych zastosowano test *t* Studenta oraz jednoczynnikową analizę wariancji (ANOVA). W celu uzyskania podstawowych danych o próbie badawczej wykonano opis statystyczny. We wszystkich analizach przyjęto poziom istotności $p < 0,05$.

Rezultaty

Hipoteza 1: Osoby niewierzące mają niższy wskaźnik seksizmu.

Badanie potwierdziło hipotezę. Osoby wierzące uzyskały w teście Manna-Whitneya dla dużej grupy badanych, wyższe wyniki na skali seksizmu wrogiego ($Z = -4,19; p < 0,05$). Rangowy współczynnik korelacji dwuseryjnej Glassa ($r_g = 0,42$) wskazuje na niewielką siłę efektu. Wyniki okazały się również istotne statystycznie, dla seksizmu życzliwego. Po wykonaniu testu Levene'a ($F = 2,38; df = 130; p < 0,05$) nie założono równości wariancji. Analiza przeprowadzona została testem T. W porównaniu z agnastykami oraz ateistami, osoby deklarujące się jako wierzące wykazały wyższy poziom seksizmu życzliwego ($t = 3,07; p < 0,05$). Siła efektu wyrażona współczynnikiem d Cohena ($d = 0,53$) wskazuje na średnią siłę efektu. Dane te oznaczają niższy poziom seksizmu wśród osób niewierzących.

Zbieżne wyniki wykazała analiza danych Testem Kruskala-Wallisa sprawdzająca poziom seksizmu wrogiego oraz pozycję religijnego systemu znaczeń w systemie konstruktów osobistych. Zarówno badani wykazujący marginalną, podporządkowaną oraz nadrzędną wartość systemu religijnego, statystycznie różnili się od osób niewierzących, osiągając wyższe wyniki na skali seksizmu wrogiego ($H = 25,22; df = 3; p < 0,05$). Epsilon kwadrat wynoszący $\epsilon_R^2 = 0,19$ oznacza niską siłę efektu. Różnice między osobami wierzącymi, o różnej pozycji religijnego systemu znaczeń, nie były statystycznie istotne ($p > 0,05$). Co ciekawe, zaistniała tylko jedna, jednak istotna statystycznie różnica dotycząca centrowości wiary, oraz seksizmu życzliwego - pomiędzy badani niewierzącymi, a badanymi wykazującymi podporządkowaną pozycję religijnego systemu znaczeń w systemie konstruktów osobistych. Jednoczynnikowa analiza wariancji ($F = 4,44; df = 3; p < 0,05$) wykazała, że badani wierzący, o podporządkowanych wartościach religijnych osiągają wyższe wyniki w skali seksizmu życzliwego. Eta kwadrat ($\eta^2 = 0,09$) wskazuje na bardzo słabą zależność tych zmiennych.

Dodatkowo, analiza danych testem Kruskala-Wallisa wykazała, że katolicy wyróżniają się wyższym poziomem seksizmu wrogiego, niż osoby niewierzące i o innych wyznaniach ($H = 27,07; df = 2; p < 0,05$). Epsilon kwadrat wyniósł $\epsilon_R^2 = 0,21$, co oznacza niską siłę efektu. Nie ma jednak istotnej różnicy pomiędzy osobami niewierzącymi, a wyznawcami religii innej niż katolicka. Zjawisko to nie jest istotne dla seksizmu życzliwego ($p > 0,05$).

Hipoteza 2: Natężenie wiary różnicuje wskaźnik seksizmu.

Hipoteza została potwierdzona. Dane wykazały, że zachodzi istotna, dodatnia korelacja pomiędzy natężeniem wiary a seksizmem. Zależność ta jest istotna zarówno dla seksizmu wrogiego jak i życzliwego ($p < 0,05$). Oznacza to, że im osoba jest bardziej wierząca (wyższe natężenie wiary), tym jej poglądy są bardziej seksistowskie. Związki te są natomiast słabe. Wskazuje na to współczynnik korelacji r Pearsona pomiędzy natężeniem wiary a seksizmem wrogim ($r = 0,39$) oraz seksizmem życzliwym ($r = 0,30$).

Sprawdzono również związek pomiędzy natężeniem wiary, a pozycją religijnego systemu znaczeń w systemie konstruktów osobistych. W tym celu zmienna natężenia wiary została zdychotomizowana - wyniki zostały podzielone na niskie oraz wysokie, dokładnie według połowy możliwych do zdobycia punktów. Związek między badanymi zmiennymi okazał się istotny ($p < 0,05$), a wskaźnik V Kramera ($V = 0,92$) wskazuje na bardzo silną zależność. Dane te wskazują, że bardziej znaczące pozycje religijnego systemu znaczeń dla systemu konstruktów osobistych, łączą się z silnym natężeniem wiary.

Hipoteza 3: Płeć różnicuje wskaźnik seksizmu.

Hipoteza potwierdzona. Według analizy przeprowadzonej testem Manna-Whitneya, mężczyźni osiągnęli istotnie wyższe wyniki na skali seksizmu wrogiego ($Z = -3,54; p < 0,05$). Rangowy współczynnik korelacji dwuseryjnej Glassa ($r_g = -0,39$), wskazuje na niską siłę efektu. Do zbadania związku między płcią a seksizmem życzliwym wykonano test Levene'a ($F = 3,79; df = 124; p > 0,05$), który wskazał na założenie o równości wariancji. Przeprowadzony w dalszej kolejności test t wykazał, że mężczyźni odznaczają się wyższym poziomem seksizmu życzliwego, na tle innych grup ($t = -2,20; p < 0,05$). Efekt ten również można uznać za niski, na co wskazuje wskaźnik d Cohena ($d = -0,42$).

Hipoteza 4: Osoby o wysokim wskaźniku Męskości mają wyższe natężenie seksizmu.

Hipoteza nie została potwierdzona. Zgodnie z założeniem autorek narzędzia, Skala Męskości i Kobiecości pozwoliła podzielić badanych na cztery typy: typ kobiecy, typ nieodróżnicowany płciowo, typ męski oraz typ androgyniczny. Badanie wykonane testem Kruskala-Wallisa wykazało, że żaden z typów nie różnicuje poziomu seksizmu wrogiego ($p > 0,05$). Podobne wyniki uzyskano porównując typy z seksizmem życzliwym przy wykorzystaniu jednoczynnikowej ANOVY między grupami ($p > 0,05$). Oznacza to, że wskaźnik Męskości nie ma związku z seksizmem. Warto również zaznaczyć, iż również nie wykazano związku między deklarowaną płcią, a typem na skali męskości i kobiecości ($p > 0,05$).

Hipoteza 5: Osoby starsze cechują się wyższym wskaźnikiem seksizmu życzliwego niż osoby młodsze.

Hipoteza nie została potwierdzona. Badanie nie wykazało istotnego związku pomiędzy wiekiem osoby badanej, a poziomem seksizmu wrogiego lub życzliwego ($p > 0,05$).

Hipoteza 6: Osoby pochodzące z większych ośrodków miejskich cechują się mniejszym wskaźnikiem seksizmu.

Hipoteza nie została potwierdzona. Analiza danych zebranych w trakcie badania, wskazuje, że miejsce pochodzenia nie różnicuje poziomu seksizmu - wrogiego oraz życzliwego ($p > 0,05$).

Hipoteza 7: Osoby wykształcone wykazują niższy poziom seksizmu.

Hipoteza nie została potwierdzona. Poziom wykształcenia nie różnicuje poglądów seksistowskich ($p > 0,05$).

Tabela 3 przedstawia związki między religijnością, cechami demograficznymi oraz poziomem seksizmu wrogiego i życzliwego.

Tabela 3

Związki między zmiennymi

Zmienna	Seksizm Wrogi	Seksizm Życzliwy
Deklaracja wiary	$Z = -4,19^*$ ($r_g = 0,42$)	$t = 3,07^*$ ($d = 0,53$)
Natężenie wiary	$r = 0.39^*$	$r = 0.30^*$
Płeć	$Z = -3,54^*$ ($r_g = -0,39$)	$t = -2,20^*$ ($d = -0,42$)
Typ płci psychologicznej	$p > 0,05$	$p > 0,05$
Wiek	$p > 0,05$	$p > 0,05$

Zmienna	Seksizm Wrogi	Seksizm Życzliwy
Miejsce pochodzenia	$p > 0,05$	$p > 0,05$
Wykształcenie	$p > 0,05$	$p > 0,05$

* $p < 0,05$

Dyskusja wyników

Wyniki pozyskane w badaniu, jedynie częściowo pokrywają się z danymi uzyskanymi przez Jankowską (2009, za Mikołajczak i in., 2011), Mikołajczak (2009 za Mikołajczak i in., 2011) oraz Orłowską (2010 za Mikołajczak i in., 2011). Ich badanie w szczególności wskazywało na wysoki poziom seksizmu życzliwego wśród religijnych kobiet, co nie znalazło odzwierciedlenia w wynikach zebranych w trakcie badania. W świetle pozyskanych aktualnie danych to mężczyźni wykazują wyższy poziom seksizmu, zarówno wrogiego jak i życzliwego, choć siła efektu jest niska ($r_g = -0,39$, $d = 0,42$).

Analogicznie, praktykowanie wiary w wynikach Mikołajczak (2009) nie korelowało istotnie z seksizmem wroгим, co stanowi zjawisko odwrotne do zaistniałego w badaniu. Natężenie wiary, wiążące się z jej praktykowaniem, w naszej analizie koreluje dodatnio, a zależność ta jest istotna zarówno dla seksizmu wrogiego jak i życzliwego ($p < 0,05$). Szczególnie należy zwrócić jednak uwagę na wyniki związane z wyznaniem rzymsko-katolickim. Analiza danych wykazała, że katolicy wyróżniają się wyższym poziomem seksizmu wrogiego, niż osoby niewierzące i o innych wyznaniach, lecz zjawisko to nie jest istotne dla seksizmu życzliwego ($p > 0,05$). Jest to wynik sprzeczny z badaniami Mikołajczak i in. (2009), w którym seksizm życzliwy korelował istotnie zarazem u kobiet ($r = 0,2$, $p = 0,01$), jak i u mężczyzn ($r = 0,33$, $p = 0,01$). Co intrygujące, zaistniała tylko jedna, istotna statystycznie różnica dotycząca centrowości wiary oraz seksizmu życzliwego - pomiędzy badanymi niewierzącymi a badanymi wykazującymi podporządkowaną pozycją religijnego systemu znaczeń w systemie konstruktów osobistych. Niewykluczone, że nie udało się wykazać większego zróżnicowania tego konstruktu, ze względu na niereprezentatywną próbę badawczą, składającą się jedynie z 68 osób wierzących, w tym jedynie 3 wykazujących centrowość na poziomie marginalnym.

Ograniczenia badania

Kwestionariusz SMiK to skala przymiotnikowa, która po ponad 10 latach mogła ulec dezaktualizacji, biorąc pod uwagę jej charakter i pewne zmiany znaczenia pojęć “męskości”

i “kobiecości” na przestrzeni ostatnich lat oraz zmiany zachodzące w społeczeństwie. Wykorzystanie bieżącego narzędzia diagnostycznego do oceny płci psychologicznej jednostki mogłoby dostarczyć bardziej precyzyjnych danych dotyczących wykonywanego pomiaru oraz wykazać korelacje, których nie udało się dowieść w powyższym badaniu.

Zastanawiające jest również występowanie ubytku danych pochodzących z metrykalnej części ankiety internetowej. Spośród respondentów 68 osób (52%) zadeklarowało się jako osoby wierzące, a 74 osoby (56%) określiły się jako przynależące do wyznania rzymsko-katolickiego. Oznacza to, że liczba katolików przewyższa liczbę osób identyfikujących się jako wierzące. Możemy przypuszczać, że rozbieżność danych może wynikać z niedoskonałości konstrukcji zaprojektowanej metryki. Umożliwiła ona przejście do pytania o przynależność wyznaniową, pomimo wcześniejszego zaznaczenia negatywnej odpowiedzi na pytanie dotyczące deklarowania swojej wiary, co mogło wprowadzać osoby badane w błąd. Niekoniecznie musi być to jednak jedyny powód takiego zjawiska. Ograniczenie tego pytania jedynie do osób wierzących mogłoby zapobiec rozbieżności danych, jednak zjawisko to może skłonić nas do refleksji. Rola Kościoła Katolickiego w Polsce odgrywa znacznie inną rolę niż w większości narodów przyjmujących wyznanie rzymsko-katolickie jako wiodące. Dowody na to możemy znaleźć w samej postawie społeczeństwa polskiego. „[...] fakt, że Kościół reprezentuje większość społeczeństwa, zostaje powszechnie uznany, a rola odgrywana przez Kościół w historii zyskuje wiarygodność dzięki społeczeństwu“ (Grabowska, 2008). Niewątpliwie wiara katolicka stanowi część silnie zakorzenionej tradycjonalistycznej polskości. Pomimo, że ktoś może nie utożsamiać się jako osoba wierząca, bardziej naturalnie przychodzi mu myśl o określeniu się jako “niewierzący katolik” niż “niewierzący - ateista”. Zjawisko to można częściowo wyjaśniać wpływem przekonań nabywanych we wczesnym etapie życia w ramach socjalizacji rodzinnej, osadzonej w tradycji wychowania katolickiego. Przyjmując, że wcześniejsze pokolenia rodziców osób badanych były silnie zakorzenione w tej postawie światopoglądowej, możliwym jest, że te wartości zostały trwale uwewnętrznione i nadal wpływają na deklarowane postawy badanych. Ponadto niewierzące osoby badane mogły uwzględnić swoją przeszłą przynależność do kościoła rzymsko-katolickiego jako istotną dla ich własnej tożsamości. Pytanie w metryce nie precyzowało czy mówimy o stanie teraźniejszym, czy przeszłym, co mogło utrudnić niektórym badanym odpowiedź na to pytanie. Pomimo zaobserwowanych rozbieżności wyniki przytoczonych sześciu osób badanych zostały włączone do analiz, z uwagi na możliwość, że badani ci nie postrzegają

wyznania i wiary jako konstruktów wzajemnie się wykluczających. W projektowaniu dalszych badań warto byłoby jednak zwrócić na to szczególną uwagę.

Warto nadmienić, że temat seksizmu to szeroki obszar badawczy, na który wpływa wiele czynników. W obliczu aktualnej sytuacji socjopolitycznej w kraju warto byłoby przyrzeć się w dalszych badaniach czy preferencje polityczne również mają wpływ na postawy seksistowskie, zwłaszcza w postaci seksizmu wrogiego, który uzyskiwał wyższe wskaźniki w przeprowadzonym badaniu niż seksizm życzliwy. Co więcej, rozbudowując powyższe badanie na grunt międzynarodowy i zwracając uwagę na szczególne znaczenie wiary w Polsce, warto byłoby dociec, czy wiara, a w tym wyznanie rzymsko-katolickie, wpływa w tożsamy sposób na postawy seksistowskie w innych narodach.

Wnioski

Podsumowując, narzędzie poza swoją wysoką rzetelnością pozwala również na dobre zróżnicowanie postaw seksizmu ambiwalentnego, choć wyniki przeprowadzonych badań nie zawsze pokrywają się z wynikami poprzedników. Może to wynikać z wielu czynników socjologiczno-kulturowych, takich jak, np. radykalizujące się poglądy polityczne (Lipiński, 2013), rosnące obawy przed równouprawnieniem kobiet (Klejdysz, 2016) czy też charakterystyki próby o niskiej liczebności. Można więc uznać, że narzędzie to cechuje się dobrą trafnością teoretyczną, co potwierdza jego zgodność z założeniami koncepcji ambiwalentnego seksizmu oraz adekwatność w pomiarze zarówno wymiaru wrogiego, jak i życzliwego. Jest to narzędzie przeznaczone i przystosowane do celów badawczych.

Bibliografia

- Allport, G. W. (1961). *Pattern and growth in personality*. Holt, Rinehart and Winston.
- Banaji, M. R., Jost, J. T. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33(1), 1–27.
<https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1994.tb01008.x>
- Benedict XVI. (2010). Address on the occasion of Christmas greetings to the Roman Curia and the Governorate of Vatican City State. *Vatican.va*
- Boccaccini, M., Plante, T. G. (1997). Reliability and Validity of the Santa Clara Strength of Religious Faith Questionnaire. *Pastoral Psychology*, 45, 429-437.
- Chomczyńska-Rubacha, M., Pankowska, D. (2014). Wyznaczniki tożsamości młodych kobiet i mężczyzn w percepcji studentów i studentek. *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, 68(4), 133-146.
- Fahmy, D., Hackett C., Kramer, S., Shi, A., Stonawski, M., Tong, Y. (2025). How the Global Religious Landscape Changed From 2010 to 2020. *Pew Research Center*.
<https://doi.org/10.58094/fj71-ny11>
- Fiske, S. T., Glick, P. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 491–512.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.3.491>
- Fiske, S. T., Glick, P. (1997). Hostile and benevolent sexism measuring ambivalent sexist attitudes toward women. *Psychology of Women Quarterly*, 21, 119–135.
<https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1997.tb00104.x>
- Fiske, S. T., Glick, P. (2001). An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality. *American Psychologist*, 56, 109.
<https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.2.109>
- Florek, S., Gulla, B., Piotrowski, P. (2019). *Radykalizacja: konteksty psychologiczne*. Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska.
- Glock, Ch. Y., Stark, R. (1965). *Religion and society in tension*. Rand McNally.
- Glock, Ch. Y., Stark, R. (1970). *American Piety: The nature of religious commitment*. University of California Press.
- Grabowska, M. (2008). Religia, jednostka, wspólnota. *Chrześcijaństwo – Świat – Polityka*, 2, 5–22
- Hossain, D., Islam, R. (2024). A systematic literature review on the relationship between education and gender ideology. *Discover global society* 2(39).
<https://doi.org/10.1007/s44282-024-00071-7>

- Jost, J. T., & Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33(1), 1–27.
- Klejdysz, N. (2016). Urząd pełnomocnika ds. równego traktowania jako element walki politycznej w Polsce. *Studia Psychologiczne*, 54(4), 29–42.
- Kofta, M. Bilewicz (red.), *Wobec Obcych: Zagrożenia Psychologiczne a Stosunki Międzygrupowe* (s. 115-128). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kosakowska-Berezecka, N., Sobiecki, J., Sawicki, A. (2024). The relationship between religiosity and ambivalent sexism: a systematic review and meta-analysis. *Current Issues in Personality Psychology*, 13(2), 67-81.
- Lipińska-Grobelny, A., Górczycka, K. (2011). Rekonstrukcja narzędzia do pomiaru płci psychologicznej. *Przełąd Psychologiczny*, 54(2), 179-192.
- Lipiński, A. (2013). *Radykalizacja czy "patologiczna normalność". Ugrupowania i ruchy radykalne, a partie polityczne w Polsce i Europie Zachodniej*. Otwarta Rzeczpospolita.
- Mikołajczak, M., Pietrzak, J. (2011). Religia i legitymizacja nierówności płciowej w Polsce. W: M.
- Mikołajczak, A., Pietrzak, J. (2014). Ambivalent Sexism and Religion: Connected through values. *Sex Roles*, 70, 387-399. <https://doi.org/10.1007/s11199-014-0379-3>
- Nikkhah H., Mostafa Z., Soheil S., Maryam F. (2014). The Mean Difference of Religiosity between Residents of Rural Areas and Urban Areas of Mahmoudabad City. *Asian Social Science*, 11(2): 144-144. <https://doi.org/10.5539/ass.v11n2p144>
- Roccas, S. (2005). Religion and value systems. *Journal of Social Issues*, 61, 747–759. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2005.00430.x>
- Sierakowska, K. (2021). Dyskusje o wpływie wojny na emancypację kobiet w prasie kobiecej dwudziestolecia międzywojennego. *Dzieje Najnowsze*, 53(1), 41–53. <https://doi.org/10.12775/DN.2021.1.02>
- Tomczyk, J. (2014). Patriarchat, a rozwój cywilizacji. Podejście feministyczne. *Forum Socjologiczne*, 5, 169-180.
- Ulman P. (2018). Religijność osób starszych w Polsce. Wyniki badań statystycznych. *Studia Socialia Cracoviensia*, 9, 197-210. <https://doi.org/10.15633/ssc.2464>
- Wnuk, M. (2009). Właściwości psychometryczne Kwestionariusza Siły Wiary Religijnej dla populacji Anonimowych Alkoholików oraz studentów. *Problemy Higieny i Epidemiologii*, 90, 588-594.

- Wnuk, M. (2017). A Psychometric Evaluation of the Santa Clara Strength of Religious Faith Questionnaire among Students from Poland and Chile. *Pastoral Psychology*, 66(4), 551–562.
- Zarzycka, B. (2007). Skala centralności religijności S. Hubera [The Polish version of S. Huber's Centrality of Religiosity Scale]. *Roczniki Psychologiczne*, 10, 133–157.